

УДК 338.434

ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

С. Онисько, к. е. н., професор,
І. Грубінка, к. е. н., асистент,
Р. Содома, к. е. н., асистент
Львівський національний аграрний університет

© С. Онисько, І. Грубінка, Р. Содома, 2015

Онисько С., Грубінка І., Содома Р. Парадигми сучасного стану кредитування діяльності аграрних підприємств

Наведено результати дослідження щодо кредитування аграрних підприємств. Показано зміст основних підходів до обґрунтування кредитних відносин аграрних підприємств. Проаналізовано відсоткові ставки та залучення банківських кредитів в аграрну сферу виробництва. Показано динаміку обсягів кредитування в розрізі банків та окремих районів Львівської області. Проаналізовано тенденції в кредитуванні аграрних підприємств з відповідною їх оцінкою. Вказано на позитивні аспекти і необхідність доступності кредитних ресурсів для діяльності господарств. Досліджено структуру кредитів аграрних підприємств у розрізі їх строковості. Наведена модель кредитних відносин аграрних підприємств із банківськими установами з огляду на особливості здійснення аграрного виробництва та сучасного стану банківської системи.

Ключові слова: банки, кредитування, кредитні відносини, відсоткові ставки, аграрні підприємства, аграрний сектор економіки.

Onys'ko S., Grubinka I., Sodoma R. Paradigms of current state of agricultural enterprises

The results of the survey on loans for agricultural companies are presented. The content of the main approaches to the study of credit relations of agricultural enterprises is researched. The interest rates and attracting bank loans in agriculture production are analyzed. The dynamics in lending in the context of banks and certain districts of Lviv region is shown. The trends in lending to agricultural enterprises with the corresponding evaluation are analyzed. Research work is specified on the positive aspects and the need for the availability of credit for households. The structure of loans of agricultural enterprises loans in terms of their maturity is researched. The model of credit relations between agricultural enterprises and banks, considering the peculiarities of agricultural production and the current state of banking system, is presented.

Key words: banks, loans, credit relations, interest rates, agricultural enterprises, the agricultural sector.

Онисько С., Грубінка І., Содома Р. Парадигмы современного состояния кредитования деятельности аграрных предприятий

Представлены результаты исследования кредитования аграрного сектора экономики. Исследовано содержание основных подходов к обоснованию кредитных отношений аграрных предприятий. Проанализированы процентные ставки и привлечение банковских кредитов в аграрную сферу производства. Показано динамику объемов кредитования в разрезе банков и отдельных районов Львовской области. Проанализированы тенденции в кредитовании аграрных предприятий, дана соответствующая их оценка. Указано на положительные аспекты и необходимость доступности кредитных ресурсов для деятельности хозяйств. Исследована структура кредитов аграрных предприятий в разрезе их срочности. Приведена модель кредитных отношений аграрных предприятий с банковскими учреждениями с учетом особенностей осуществления аграрного производства и современного состояния банковской системы.

Ключевые слова: банки, кредитование, кредитные отношения, процентные ставки, аграрные предприятия, аграрный сектор экономики.

Постановка проблеми. Економічне зростання аграрного сектору неможливе без раціонального використання як власних, так і позикових фінансових ресурсів. Незадовіль-

не фінансове забезпечення, нестача власних оборотних коштів, нерівномірність грошових надходжень від реалізації продукції, недостатній внутрішній платоспроможний попит,

високий рівень боргових зобов'язань, обмеженість зовнішніх джерел фінансування та низка інших причин гальмують розвиток аграрних формувань. Позика на короткостроковий період не дає очікуваного результату, а довгострокове кредитування неохоче практикують банки, адже неврожай, спричинений впливом несприятливих погодних умов або недосконалістю задіяних технологій, призводить до неможливості погашення кредиту. Кредитування аграрного сектору економіки вимагає таких економічних умов, які б враховували як специфіку сільського господарства, так і ринкове середовище. Тому актуальними є наукові дослідження дієвості інструментарію для удосконалення кредитування аграрних підприємств як запоруки стабільного розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі проблеми кредитування аграрних підприємств розглядаються комплексно. Варто виділити наукові праці, зокрема, В. М. Алексійчука, І. М. Барановського, М. Я. Дем'яненка, І. М. Дзюблюка, Б. Л. Луціва [8], М. Й. Маліка [9], С. М. Мочерного, А. В. Непрана [10], С. М. Онисько, Р. А. Слав'юка, П. А. Стецюка, Г. В. Черевка та ін. Питаннями кредиту та відносин, що виникають для його обслуговування, займалися вчені в усі часи і намагалися, вникнувши в сутність, зрозуміти та впорядкувати його сторони. Хоча й встановлено суть, види, форми, значення та можливості кредиту, все одно під час його використання виникають непередбачувані, раптові події, які все це змінюють. Результати досліджень з окресленої тематики важко впроваджувати в практику, оскільки банківська сфера є досить консервативною. Що стосується нововведень в аграрній сфері, то вкажемо на повну неготовність сприймати будь-які інновації у зв'язку з недостатньою компетенцією кадрів, відсутністю новітніх засобів сприйняття та поширення інформації тощо.

За роки незалежності сформувалося декілька визначень кредитних відносин, але всі вони спираються на взаємовідносини між учасниками кредитного договору. Відомий науковець С. В. Мочерний визначає кредитні відносини як систему економічних відносин між різними економічними суб'єктами щодо організації механізму кредитування, проведення маркетингових досліджень і надання

коштів у позику та плати за неї [6, с. 111]. Ми поділяємо цю думку, оскільки певні взаємовідносини (кредитні) виникають між суб'єктами правовідносин за певний час перед наданням коштів у користування, тобто виокремлюється пошук кредитора, оцінка кредитоспроможності позичальника, підготовчий етап тощо.

У сільському господарстві існують умови, які потрібно врахувати перед укладанням договору, а саме належить взяти до уваги його специфічні особливості – природно-кліматичні, соціально-економічні, рівень відсоткових ставок тощо [5, с. 57]. Як вважають М. С. Ващик і Г. В. Черевко, “кредитні відносини, зокрема в сільському господарстві, слід тлумачити насамперед як суспільно-економічні, оскільки у теперішній час вступ кредитора і позичальника в кредитні відносини зумовлює безліч не лише економічних (у плані суто матеріального аспекту одержання позики, оцінки кредитоспроможності позичальника тощо), а й формальних та неформальних суспільних відносин між ними” [2, с. 16]. Частково погоджуємося з такою думкою, оскільки вважаємо, що суспільні відносини лежать поза межами кредитних. Таке твердження підтримує і О. В. Дзюблюк: “Потрібно зазначити, що використання терміна “суспільні відносини” надто розмиває об'єкт дослідження, а тому краще вести мову про економічні відносини, що більш пред-метно характеризують ту сферу взаємозв'язків економічних агентів, яка стосується використання кредиту, адже кредит як категорія перебуває винятково в межах економічних відносин і поза ними не існує” [3, с. 12].

Як засвідчує огляд літературних джерел, існує ще низка суперечливих питань, які вимагають поглибленого дослідження. Зокрема, не удосконалено механізм кредитування і реалізації кредитних відносин аграрних підприємств в умовах фінансової кризи.

Постановка завдання. Важливим завданням, яке стояло перед нами, було формування моделі кредитних відносин аграрних підприємств із банками. Основна увага приділена аналізу кредитування агровиробників у розрізі районів Львівської області з відображенням флуктуації відсоткових ставок і виокремленням банків, які надали кредити аграрним підприємствам.

Виклад основного матеріалу. У сільському господарстві пристосовуватися до економічних умов вкрай важко, тому визначальним є фінансовий протекціонізм, який передбачає комплекс заходів зі стимулювання фінансово-кредитних установ до надання кредитів на вигідніших для позичальника (аграрного підприємства) умовах. Сучасні кредитні установи використовують у своїй практиці нетрадиційні форми кредитування, гарантування, розвивають страхування та за допомогою держави використовують пільгове кредитування аграрних підприємств.

Динамічність функціонування аграрних підприємств, з одного боку, і нестабільність сучасних ринкових відносин на селі – з іншого, призводять до зростання ролі кредитних відносин між підприємствами аграрного сектору економіки і банками. Кредитні відносини в Україні, як і в будь-якій країні з ринковою економікою, складають підвалини економічних процесів.

Функціонування кредиту є передумовою виникнення кредитних відносин, хоча, на нашу думку, вони мають зворотний характер, тісно пов'язані між собою і постійно вдосконалюють одні одних. Коли в одних сферах проявляється надлишок грошових засобів, то в інших виникає в них потреба, а наступний перерозподіл викликає розвиток кредитних відносин. Під кредитними відносинами аграрних підприємств із банками розуміємо сукупність компонентів (вид і форма кредиту, методи кредитування, кредитна ставка, мар-

кетинг банку, кредитна угода), що забезпечуються фінансовими ресурсами банку й створюють взаємовигідні умови реалізації інтересів банків-кредиторів та аграрних підприємств-позичальників. У ринковій економічній системі кредитні відносини формуються в умовах задоволення банками попиту на кредитні ресурси. Кредитні відносини пропонуємо розглянути у взаємодії фінансового ринку та економічних умов функціонування аграрних підприємств (рис. 1).

Виділимо чотири етапи формування кредитних відносин аграрних підприємств із банками:

– перший – моніторинг банку, який здійснює відділ маркетингу. Результати моніторингу дають підстави банкові встановлювати кредитні відносини;

– другий – встановлення кредитних відносин. Відповідно до кредитної політики банку, результатів моніторингу, видів і форм кредиту, відсоткової ставки (відсоткова ставка є платою за користування фінансовими ресурсами банку (позиченим капіталом)), методів кредитування укладається кредитна угода;

– третій – процес кредитування. Відбувається відповідно до встановленого виду кредитування, є основним елементом кредитних відносин між аграрними підприємствами та банками;

– четвертий – повернення кредиту. Своєчасне повернення кредиту підтверджує кредитоспроможність позичальника та зміцнює кредитні відносини.

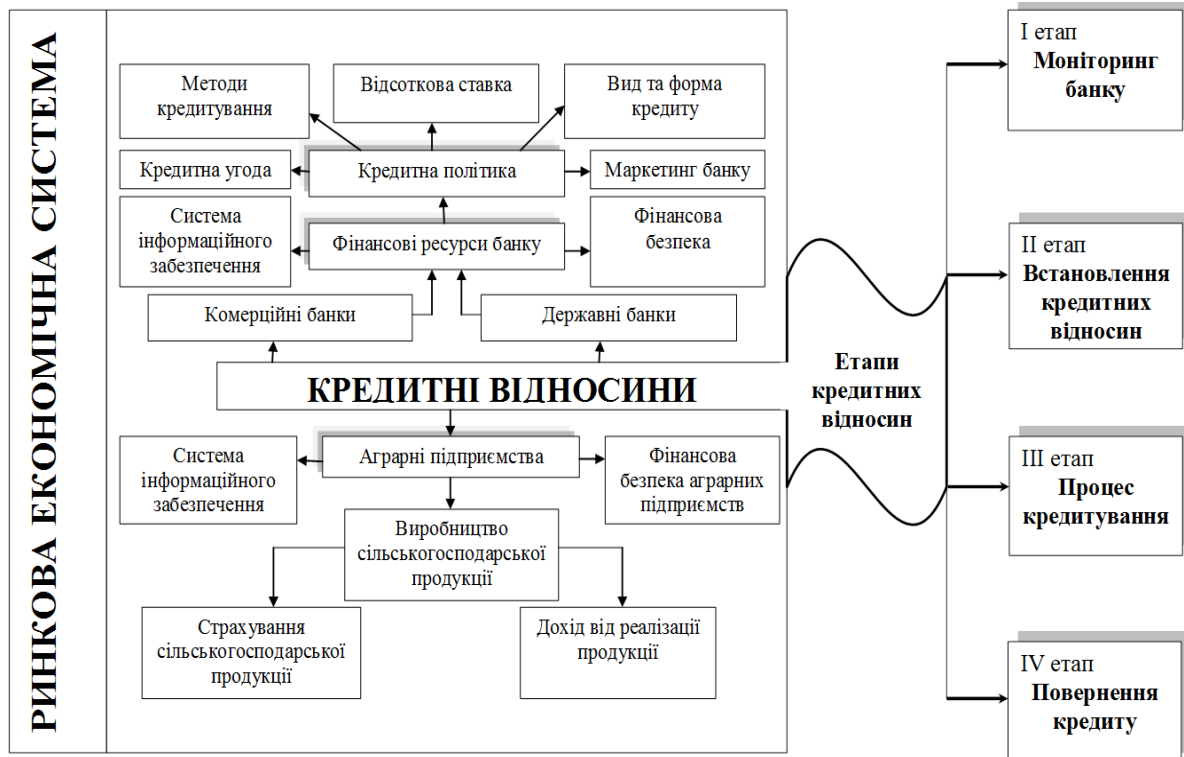

Рис. 1. Модель кредитних відносин аграрних підприємств із банками.*

*Власне опрацювання авторів.

Банки зазвичай практикують надання короткострокових кредитів. За сучасних скрутних економічних умов першочерговим об'єктом короткострокового кредитування є одержання коштів для придбання пального, отрутохімікатів, запчастин для ремонту сільськогосподарської техніки. Довгострокові кредити банки надають у меншому обсязі, переважно вони потрібні на придбання комбайнів для збирання зернових, цукрового буряку, картоплі, на оновлення фруктових садів і виноградників, а також на будівництво та ремонт тваринницьких приміщень, покриття інших виробничо-господарських витрат.

Аграрним підприємствам не вистачає власних джерел фінансування капітальних вкладень, за таких умов єдиним джерелом їх компенсації повинні стати інвестиційні кредити банківських установ, що пройшли кризу ліквідності і мають у своєму розпорядженні відповідний показник капіталу [4, с. 57].

В аграрній сфері кредитні ресурси відіграють вирішальну роль: сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів, безперервність процесів відтворення, значна потреба в обігових засобах перетворюють кре-

дит на основне джерело поповнення фінансових ресурсів. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку банків через свої форми кредитування [1, с. 238].

Розглядаючи діяльність банків країн із найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі, до таких доцільно віднести Англію і Німеччину – близько 50%, Францію – понад 40%, Італію та Бельгію – понад 30%. Загалом у країнах Європейського Союзу 40% господарств повністю залежать від залучення позичкових коштів і лише 25% фермерських господарств обходиться без банківських кредитів.

В Україні ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій має 151 банк і жодного спеціалізованого діючого аграрного банку, в якому частка кредитів для сільського господарства у структурі кредитного портфеля становила б понад 50% [7].

Використовувати кредити, які пропонують банки, аграрні підприємства не можуть через те, що мінімальні терміни кредитів для села повинні перевищувати шість місяців, проте велика частина короткострокових

кредитів видається на строк від двох до чотирьох місяців, що економічно не обґрунтовано для аграрного сектору. Високі відсоткові ставки банків не дають змоги сільськогосподарським підприємствам користуватися кредитними ресурсами. Ставка за кредитом – один із найважливіших показників доступу до кредитних ресурсів для позичача.

Розмір кредитних ставок є відображенням макроекономічного розвитку країни, стану її фінансової системи, наявних у кредитуванні ризиків та низки інших факторів.

У табл. 1 показано середній розмір ставок за кредитами аграрних підприємств.

Таблиця 1

Середні ставки за кредитами, отриманими аграрними підприємствами, в розрізі районів Львівської області у 2010-2014 роках, %*

Район	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Бродівський	24	18,5	18	18	...
Буський	20	21,5	...	20	18,5
Городоцький	20	20	...	22	24
Дрогобицький	25	21,5	18	...	...
Жидачівський	21	19,8	...	19	22
Жовківський	22,5	20,4	18,2	20	...
Золочівський	22	21	...	23	23
Кам'янка-Бузький	24,5	22,3	...	23	18
Миколаївський	24	...	...	21	21
Мостиський	...	...	...	...	...
Перемишлянський	23,5	19,1	19	19,7	19
Пустомитівський	23	20,5	19,4	21	...
Радехівський	23	16,5	18	19	19
Самбірський	22,8	21	18	...	18
Сколівський	...	17,5	18,5	...	...
Сокальський	24	18,8	...	21,5	20,4
Старосамбірський	...	...	...	20,5	...
Стрийський	22	18,5	...	19	...
Турківський	...	...	...	...	...
Яворівський	...	23	...	23	...

* Розраховано за даними Львівської ОДА.

Як бачимо з табл. 1, не простежуються тенденції до різкої зміни кредитних ставок у бік зростання чи зменшення. Можемо констатувати, що у 2014 році спостерігається максимальне значення ставок у деяких районах (Городоцький, Золочівський) області. Загалом зазначимо, що розмір кредитних ставок є досить високим, середнє значення – 20-21%, що робить кредитні ресурси недоступними для великої кількості аграрних підприємств. Такий рівень ставок зумовлений передусім проблемами з ліквідністю у банківській системі, оскільки на початку досліджуваного періоду інфляція в країні була незначною, на відміну від його кінця. Нестача коштів змушує банки піднімати ставки для депозитних вкладів, що автоматично

приводить до здорожчання кредитних ресурсів.

Зазначені тенденції призводять до зменшення кількості підприємств, що отримали кредити (табл. 2), та банківських установ, які їх надають аграрним підприємствам.

Аналіз табл. 2 дає підстави стверджувати про різке зменшення кількості кредитних договорів у 2014 році на 18 одиниць. Також зменшилася кількість банківських установ, які кредитували аграрні підприємства з 14 у 2013 році до 7 у 2014 році. Таке зменшення, на нашу думку, є негативним явищем і вказує на погіршення ліквідності не тільки в банківських установах, а й в аграрних підприємствах.

Таблиця 2

**Банківське кредитування аграрних підприємств Львівської області
протягом 2013-2014 років***

Банк	2013 р.		2014 р.	
	Сума креди- ту, тис. грн	Кількість договорів, од.	Сума креди- ту, тис. грн	Кількість договорів, од.
ПАТ "Ощадний банк"	17380	7	6922	5
ПАТ "Укрсиббанк"	16500	1	----	----
ПАТ "Райффайзен Банк Аваль"	6225	5	5300	3
ПАТ "ПроКредит Банк"	3873	3	4800	4
ПАТ "ПіреусБанк МКБ"	----	----	4400	1
ПАТ "Златобанк"	2200	1	----	----
ПАТ "УнікредитБанк"	100	1	----	----
ПАТ "Кредіагріколь банк"	650	2	200	1
ПАТ "Кредобанк"	5695	3		
ПАТ АБ "Південний"	300000	4	418000	2
ПАТ "ОКСІ БАНК"	6880	4	1500	1
ПАТ "Банк "Київська Русь"	4000	1	----	----
ПАТ "Всеукраїнський акціо- нерний банк"	4818	1	----	----
ПАТ КБ "Фінансова ініціатива"	15223	2	----	----
Разом	383544	35	441122	17

* Дані Львівської ОДА.

Водночас цікавою є тенденція до зростання отриманих кредитних сум на 55578 тис. грн і відповідно суми кредиту на один договір на 14990 тис. грн. Це вказує на зростання сум кредитів, наданих окремим підприємствами,

які для кредитних установ вважаються надійними позичальниками. Кредити, отримані аграрними підприємствами, в розрізі окремих районів Львівської області показано в табл. 3.

Таблиця 3

**Кредити, отримані аграрними підприємствами в розрізі окремих районів
Львівської області протягом 2010-2014 років, тис. грн***

Район	Кредит	У т. ч.		
		короткострокові	середньострокові	довгострокові
Бродівський	33056,6	32931,8	64,8	60
Буський	9814,3	8077	966,9	770,4
Городоцький	1532	1532	х	х
Дрогобицький	9124,68	6006	720	2398,68
Жидачівський	23561,6	10720	11819,8	1021,8
Жовківський	17370,6	12367,8	4413	589,8
Золочівський	35084,4	9577,48	3003	22503,96
Кам'янка-Бузький	48281	48077	204	х
Миколаївський	1653,8	1580	73,8	х
Перемишлянський	36312,6	21848	13114	1350,6
Пустомитівський	53399	16161	29122,2	8115,84
Радехівський	837750	833731	3417,66	601,2
Самбірський	23811,6	22761,6	1050	х
Сколівський	3324	552	2772	х
Сокальський	32728,3	29763	2965,34	х
Старосамбірський	300	300	х	х
Стрийський	9407	8780	627	х
Разом	1176511	1064766	74333,5	37412,28

* Дані Львівської ОДА.

Як бачимо, найменшу частку в строковій структурі кредитів займають довгострокові кредити – 3,2%, найбільшу короткотермінові – 90,5%, відповідно середньострокові – 6,3%. Протягом останніх років чітко окреслилася тенденція до зростання питомої ваги короткотермінових кредитів, але при цьому частка середньострокових і довгострокових кредитів зменшується. Останні не видавали аграрним підприємствам починаючи з 2013 року, а видача середньострокових кредитів не спостерігалася вже у 2014 році. З цього можемо

дійти висновку, що кредити аграрних підприємств спрямовуються переважно на фінансування оборотного капіталу, при цьому фінансування основного капіталу за рахунок позичених джерел різко скоротилося через підвищені ризики в діяльності як кредиторів (банків), так і їх позичальників – аграрних підприємств. У табл. 3 простежується тренд до зростання питомої ваги окремих районів у структурі отриманих кредитів аграрними підприємствами. Для його наочнішого відображення ми побудували діаграму (рис. 2).

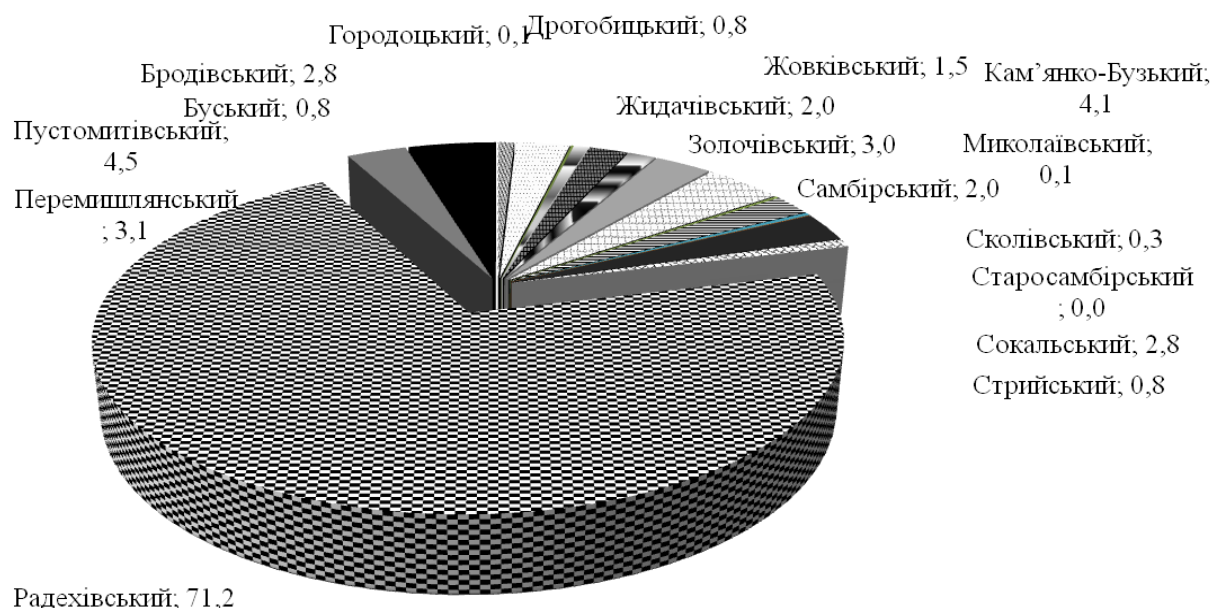

Рис. 2. Питома вага окремих районів Львівської області у структурі кредитів, отриманих аграрними підприємствами протягом 2010-2014 років*.

*Дані Львівської ОДА.

Як видно з рис. 2, найбільшу питому вагу займає Радехівський район – 71,2%, тобто майже третю частину, що підтверджує припущення, яке ми висловили в аналізі табл. 2. Як відомо, саме в цьому районі функціонує єдиний у Львівській області цукровий завод (ТзОВ “Радехівський цукор”) і велике аграрне підприємство ПП “Західний Буг”, які протягом останніх років отримали майже понад 600 млн грн кредитів. Питома вага решти районів значно менша, найбільша вона в Сокальського (4,5%), Самбірського (3,1%), Кам’янка-Бузького (2,8%).

Доступність кредитних ресурсів для аграрних товаровиробників забезпечує збільшення обсягів виробництва, активізує підприєм-

ницьку ініціативу та сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств. Кредитування безпосередньо пов’язане з економічним базисом агропромислової сфери, оскільки становить функціональну детермінанту його ефективного й сталого зростання.

Висновки. Отже, кредитування є необхідним джерелом забезпечення діяльності аграрних підприємств. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств характеризується значним рівнем відсоткових ставок, відповідно обмеженим доступом господарств до кредитних ресурсів. Характерним є зростання частки короткострокових кредитів (90%), що є наслідком високого ризику для

банківських установ у здійсненні кредитування на значні терміни в умовах непрогнозованої макроекономічної ситуації.

В умовах економічного спаду, обмеженого кредитного ресурсу, значного потенційного ризику здійснення кредитування аграрних підприємств потребує нових підходів до

його реалізації, зокрема індивідуального підходу не тільки до підприємств окремої галузі, а й до кожного підприємства. Звідси основним завданням є осмислення та вибір програм кредитування, які максимально будуть придатними для кожного окремо взятого суб'єкта аграрного виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Барановський І. М. Зарубіжний досвід кредитування сільськогосподарських товаровиробників / І. М. Барановський // *Науковий вісник національного аграрного університету*. – 2008. – № 119. – С. 236-240.
2. Вацик М. С. Ефективність кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / М. С. Вацик, Г. В. Черевко. – Львів, 2009. – 185 с.
3. Дзюблюк О. В. Сучасні аспекти розуміння сутності і ролі кредиту як економічної категорії / О. В. Дзюблюк // *Світ фінансів*. – 2010. – № 1. – С. 7-16.
4. Онисько С. М. Характеристика відтворюваного процесу формування основних засобів у сільському господарстві / С. М. Онисько, І. І. Грубінка // *Аграрна економіка*. – 2011. – Т. 4, № 1-4. – С. 53-57.
5. Онисько С. М. Теоретична сутність кредиту та кредитних відносин у сільськогосподарському виробництві / С. М. Онисько, Р. І. Содома // *Економіка АПК*. – 2012. – № 12. – С. 56-61.
6. *Економічна енциклопедія* : у 3 т. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 848 с.
7. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
8. Луців Б. Л. Інвестиційний потенціал банківської системи України / Б. Л. Луців // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 5. – С. 53-58.
9. Малік М. Й. Монетарні інструменти стимулювання кредитної активності комерційних банків / М. Й. Малік, Л. О. Вдовенко // *Економіка АПК*. – 2013. – № 11. – С. 31-33.
10. Непран А. В. Роль кредиту в прискоренні процесів нагромадження капіталів в сільському господарстві / А. В. Непран // *Економіка АПК*. – 2010. – № 11. – С. 74-79.

